

Marie Provazníková

TO BYL SOKOL

Marie Provazníková na náčelnickém můstku Sletu v Torontu 1971

Úvodní poznámka V. Dostála

Těsně po sametové revoluci jsem požádal Mnichovský Sokol o koupi této knihy. Byli tak vstřícní, že mi ji poslali zadarmo a pro jistotu neuvedli odesilatele. Je velká škoda, že ČOS tuto knihu nevydala ani 22 let svobody. Proto jsem pořídil následující výňatky. Byla svého času publikovány v Časopisu Sokol.

PŘEDMLUVA

Nejde o to hledat a soudit viníky toho, co se stalo. K tomu **nemáme** ani právo, ani možnosti. Jde o to, jak působila sokolská myšlenka a jak se vyrovnala s překážkami, stavíci se jí do cesty. Zjistit, jaký vliv měla na národ a jeho dějiny, co se z ní musí zachovat do budoucna a co lze přizpůsobit změněným podmínkám, ve kterých se dnes rozvíjí to, co se **dnes** ještě chce **nazývat** Sokol.

Konec XIX. století

Karlín. Jak vypadal Sokol, když jsem do něj vstoupila

Dva nebo tři roky chyběly do konce století, když jsem se prvně dostala do styku se Sokolem.

Sokolstvo bylo stále ještě vedeno přímými odchovanci Tyršovými – Scheinerem, oběma Vaníčky, Klenkem, Kožíškem a jinými – kteří teď už vychovávali třetí generaci v pravidelných cvičitelských hodinách **po skončení** cvičebních večerů.

POČÁTEK DVACÁTÉHO STOLETÍ 1900 – 1918

Tělocvičný spolek paní a dívek pražských

V karlínském Sokole jsem nepobyla dlouho. V jedenácti letech ... jsem se přihlásila do Minervy, prvního dívčího gymnasia v Rakousku. ... Všechny vyšší třídy Minervy už měly svá družstva v „Tělocvičném spolku paní a dívek pražských“ a proto jsme se celá naše třída domluvila, že se tam hromadně přihlásíme.

Spolek byl umístěn v daleko rozsáhlejší a lépe vybavené budově, než sokolovny, které jsme znaly. Nejvíce nás zajímala tělocvična s dvoupatrovým šplhadlem majícím nahoře koš, kde se mohlo odpočívat a nebo se i schovávat; k vyzkoušení lákaly také šermířské kožíšky a helmy, pověšené na stojanech na přilehlé galerii. Neslýchanou v té době novinkou byly rozsáhlé šatny mužů se sprchami a hlavně ovšem „křížák“, krásné schodiště, spojující šatny mužů přímo s tělocvičnou, takže nebylo potřeba procházet ve cvičebních střevecích chodbami, znečištěnými botami z ulice. To svědčí o tom, jak daleko před svou dobou byli Tyrš i Fügner i v hygienických požadavcích už při stavbě první tělocvičny.

Zpět do Karlína – V. slet

... nebylo mi ještě šestnáct let ... začaly přípravy na V. všesokolský slet. Jako společné cvičení pro ženy bylo zvoleno cvičení s kužely. Kužele k nám uvedli američtí Sokolové jako

cvičení **mužů**. Svým plynulým kružným pohybem a snadným spojováním s hudbou se velmi zalíbilo, takže se stalo oblíbeným náčiním žen. Jenže náčiní tenkrát užívané to nebyly dnešní krásné, lehké a štíhlé kužele, to byly spíše kyje nebo klacky, krátké, bachraté a těžké. Jak byly těžké! Za chvíli cvičení už jsme necítily ramena, ale muselo se cvičit **dál**.

Nastoupily jsme ve **spořádaném** útvaru, když se rozzuřila prudká elektrická bouře a průtrž mračen, někde blízko šaten dokonce udeřil blesk. Náčelník viděl, že rozhodně nemůžeme cvičit, protože jsme pro stálé údery hromu a blesku ani hudbu neslyšely. Velel nám k rozchodu, my jsme však nerozuměly, nic jsme neslyšely a stály jsme jako **skála**. Musel tedy poslat cvičitele, aby nás přiměli k rozchodu.

Zatím obecenstvo na tribunách reagovalo méně statečně. Při **prvních** úderech hromu a proudech vody začali lidé vstávat a hrnout se k východům. Hrozila panika, v takovém množství velmi nebezpečná. Zabránil jí však **příklad** cvičenek, které stály bez hnutí. Velmi pěkně to vylíčil francouzský žurnalista v reportáži, která se objevila později také v pražských novinách. Přiznal se, že měl také tisíc chutí utíkat, ale při pohledu na ta mladá, promočená děvčata stojící bez hnutí, se zastyděl a zůstal. A s ním rovněž zůstalo mnoho diváků, kteří teprve po rozchodu cvičenek **v klidu a pořádku** hlediště vyprázdnil.

Vnitřní vývoj Sokola

Podobně jako v jiných zemích, i v Čechách a na Moravě se o tělocvik nejdříve zajímali muži, ale Miroslav Tyrš dal nově založenému Sokolu vysoký úkol: vychovávat národ kvůli a schopnosti obnovit někdejší samostatný a nezávislý stát. Není pochyby, že pod slovem národ viděl Tyrš **i ženy** a připravoval jejich účast v Sokole. Budil zájem četných spisovatelek, které jej projevíly věnováním praporu. Tyrš vycvičil sbor mladých cvičitelek, takže už za šest let po založení pražského Sokola mohl vzniknout „Tělocvičný spolek paní a dívek pražských“. Od samého začátku si Tyrš uvědomoval, že tělocvik žen musí být v něčem odlišný od tělocviku mužů a proto musí být veden ženami. Brzy byly založeny další ženské tělocvičné spolky v několika českých městech, ale ze všech se udržel jen spolek pražský. Dokazuje to, že požadavek, aby si ženy samy vedly nejen cvičení, ale i celou administrativu spolkového života, byl na tehdejší dobu příliš velký požadavek.

Tělocvičný vývoj plně sledoval Tyršův příkaz, všímat si a studovat nové směry v tělocvičném světě v cizině a **přijímat** to, co je **ve shodě** se sokolským programem a cílem.

Výběrem a přijímáním nových myšlenek pokračovalo tak vytváření všestrannosti a poutavosti sokolské tělesné výchovy.

VI. slet

VI. slet všesokolský, konaný v Praze r. 1912, byl zároveň prvním sletem Svazu slovanského sokolstva.

Školní rada v Praze nedovolila vystoupení středních škol na předletových slavnostech, přestože v téže době povolila podobné vystoupení německým školám v blízkosti sletišť.

Největší význam VI. sletu ... byl ve vyvrcholení výchovy národa k očekávanému válečnému střetnutí. Tím byla sletová scéna nazvána „V Athénách po bitvě u Marathónu“, která připomínala vítězství malého, ale uvědomělého a zdatného národa proti mnohonásobné přesile.

Příprava k boji

28. říjen nám nespádl do klína s nebe. Byl záměrně a plánovitě připravován po více než půl století Sokolem, založeným Tyršem k tomu cíli. Tyrš prožíval dětství a dospívání ve vzrušeném ovzduší obrozeneckého hnutí. To mělo v době jeho universitního studia za sebou již pozoruhodné úspěchy na poli jazykovém, uměleckém, vědeckém i hospodářském. Tyršovi to však nestačilo. Jeho **horoucí** vlastenectví žádalo víc. Chtěl pro svůj národ plný národní

život, chtěl jej zase vidět v popředí vzdělanosti, kde kdysi býval. **Věděl**, že je to cíl vysoký a cesta k němu daleká.

Nástupci Tyršovi pochopili jeho odkaz a pokračovali na cestě jím zahájené. Pravidelným cvičením sílili nejen těla, ale i vůli a zároveň učili spolupráci a nezištnou pomoc slabším. Ve společných cvičeních se učili ohledu na druhé a přizpůsobování se celku.

Přesvědčen o marnosti snah o sebeurčení národa v rámci Rakousko – Uherska, hledal Sokol oporu v zahraničí. Byl to hlavně zase Tyršův nejlepší žák a pokračovatel (bratranec paní Renaty Tyršové) dr. Josef Steiner, který se státnickou předvídavostí získával se Sokolem našemu národu přítele a spojence ve světě. Především pokračoval na cestě zahájené již Tyršem, šířením sokolské myšlenky ve slovanských národech. Přenesl ji na Černou Horu a do Bulharska a sítí sokolských učitelů tělocviku ji šířil v Rusku, takže spojil Sokolem všechno Slovanstvo. Toto spojení dovršil utvořením Svazu slovanského sokolstva.

První světová válka

Učitel franštiny, rodilý Francouz Rosenin, který se v Praze usadil a stal se členem Pražského Sokola, dostával občas z domova balíčky, ve kterých jednotlivé dárky byly zabaleny ve starých novinách. To byly **jediné** zprávy, které jsme dostávali přímo. Rozhlas ještě nebyl, noviny byly cenzurovány, ale přece jen proskakovaly pověsti. Zato v cizině letěla světem sláva čs. legií. Ty byly postupně zřízeny na všech frontách, ruské, francouzské a italské. Ženy a vyreklamovaní vojáci nechtěli jen trpně čekat na válečné výsledky. Chtěli jsme k němu přispívat udržováním ducha odboje a výchovou pro příchod demokracie. Rozmnožovaly se letáky a informace. Tenkrát ovšem nebyly dnešní rozmnožovací metody, i psací stroje v soukromém vlastnictví byly vzácností. Rozmnožovalo se **opisováním** a formou řetězových dopisů. Kdo dostal leták, byl povinen opsat jej nejméně dvakrát a dát spolehlivým známým se stejným úkolem. Dostala jsem jednou k opisu brožůrku našeho francouzského přítele E. Denise „Rakousko dodělalo, odklid'te tu mrchu.“

Vdova po zakladateli Sokola paní Renata Tyršová se ujala myšlenky spisovatelky Růženy Svobodové a společně se obě obrátily na celý národ, aby nenechal hynout děti podvýchovou. Žádala především zemědělce, aby přijali městské děti na prázdniny jako své hosty, zámožné občany, aby penězi přispěli na jejich dopravu k hostitelům, továrníky a výrobce, aby je oblékli. K organizaci této velkorysé pomocné akce se utvořil spolek „České srdce“, v jehož čele stáli vedle obou zakladatelů starosta Sokola dr. Scheiner a městský fyzik dr. Procházka, profesor Groh a za nimi tisíce sokolů i nesokolů – celý národ. Sokolské jednoty vzaly na sebe úkol vyšetřovat potřebu často skromně nebo hrdě skrývanou. Víra v České srdce nezklamala. Když jsem se na IX. Sletu dívala na opálené dorostence v režných kalhotách – to bratr Očenášek chtěl ukázat světu jejich urostlá těla – uvědomila jsem si, že jsou to přesně čtyři ročníky narozené ve čtyřech letech války, tedy ohrožené válečnou bídou – ročníky **zachráněné** Českým srdcem.

Odboj. Legie.

Jako byl Sokol ohniskem a živitelem domácího odboje, tak byl i páteří odboje zahraničního. Když odešel profesor Masaryk do ciziny, aby odtamtud vedl zápas za osvobození našich zemí ze svazku rakousko – uherské říše, odcházel do skutečně a naprosté ciziny. Co věděl svět o českých zemích, o Slovensku, co věděl o úsilí našich národů uhájit národní svébytnost proti germanizující a maďarizující vládě? Jediné, co se v západní Evropě o nás vědělo, bylo, že tam někde na Balkáně nebo v Rakousku je obdivuhodné hnutí zvané Sokol. Přátelé gymnasté a návštěvníci sokolských sletů byly jediné zahraniční styky našeho národa, o které se mohl Masaryk opřít.

Z POROBY DO SVOBODY

28. říjen 1918

Boj na frontách byl dobojován, rakouská armáda se zhroutila. Nastal slavný den 28. říjen 1918. Národní rada v Praze prohlásila, že národ český a slovenský ruší svůj svazek s rakousko – uherskou říší a ujímá se vlády ve svém samostatném státě.

Slovo však bylo třeba převést v čin. Vojensky byla Praha dosud v rukou rakouských generálů Kestranka a Zanantonioho s věrnými rumunskými pluky. Bylo třeba vzít vojenské velení z jejich rukou. Kdo jiný to mohl udělat, než sokolstvo? Pověřen Národní radou, starosta ČOS Scheiner se odebral v sokolském kroji s dr. Soukupem na zemské vojenské velitelství k vyjednávání. Generálové se zdráhali vydat moc, ale když viděli, že sokolové mocí vnikli do budovy a zaplavili svými červenými košilemi nádvoří i schodiště, uznali nezbytí a podvolili se. Mezitím sokolové, svoláni již v dopoledních hodinách plakáty do sokoloven, obsadili všechny pražské kasárny a odzbrojili rumunské a německé vojáky. Teď teprve byla Praha skutečně v rukou národa. Stejně tomu bylo ve všech posádkových městech venkovských. Všude sokolové odzbrojovali celé nepřátelské pluky a nešlo to všude hladce a bez odporu.

Svobodni, ale ...

Po válce se začly ozývat hlasy, že Sokol svou účastí na osvobození splnil svůj úkol a stal se zbytečným. Sokolstvo však trvalo na tom, že jeho úkol není a nikdy nebude skončen. Sokolské výchovy a vlastností, které dává, je třeba malému národu v míru jako ve válce. Po dosažení svobody nastává potřeba převychovat národ odbojný v národ státotvorný, neboť svobodu nestačí vybojovat, je třeba ji udržovat a moudře ji užívat. Vývoj událostí brzy potvrdil správnost tohoto názoru. Národ projevil svůj souhlas s tímto názorem lavinovým přívalem členských přihlášek.

Měli jsme vlastní stát, ale jaký? Úřady, které do včerejška vykonávaly příkazy Vídně, neměly ústředního vedení, ani důvěry občanstva. Policie a četnictvo, kteří ještě nedávno stříleli do bouřících se matek, byly nenáviděno jako nástroje nepřátelské vlády; vracející se trosky armády byly demoralizovány.

Sokol se zase ujal činu. Pověřena Národním výborem, obnovená Česká obec sokolská spolu s dělnickými tělocvičnými jednotami a hasičstvem utvořila strážní oddíly, které bděly nad pořádkem v zemi a nad bezpečím národního majetku. Zachraňovaly na zněmčeném území milionová skladiště oděvů, zbraní, střeliva, odhalovaly skladiště zatajeného zboží a zabraňovaly jeho rozvlečení. Střežily umělecké sbírky, hlídaly kasárna, nádraží, tratě, bděly ve dne v noci nad pořádkem a klidem v zemi. Pro bezpečí republiky stáli staří, mladí Sokolové ve dne v noci na strážích, někdy až 12 i 16 hodin.

Stráže svobody a dobrovolnické pluky na Slovensku zůstaly v činnosti do prosince a pak se vrátili i jejich příslušníci do svých zaměstnání, k rodinám a do tělocvičen. Vrátili se skromně, nenáročně, s jedinou odměnou – vědomím splněné povinnosti. Nebylo řádů, ani vyznamenání. I dr. Scheiner, který byl generálním inspektorem čs. branné moci v nejtěžší době, se vrátil do své advokátní kanceláře. Jediný JUDr. Jindra Vaníček zůstal v ministerstvu národní obrany s úkolem organizovat tělesnou výchovu v armádě. To ovšem také nebyla odměna, ale další služba, pro kterou nebylo možno najít muže schopnějšího. I sokolstvo jako celek, přesto, že mělo lví podíl na osvobozovacím boji, se vrátilo mezi ostatní občanské organizace jako rovný mezi rovné. Bez jakýchkoliv předností, nebo výhod. A tak to bylo dobře. Neboť služba národu, jak ji učil Tyrš a jak jí rozuměla generace jím vychovaná, znamená „**nic nechít a všechno dát.**“

Slovensko

V březnu (1919) převzali státní moc v Maďarsku společně socialisti a komunisti. Jejich první starostí bylo obnovit bývalý rozsah maďarského panství. Bez vypovězení války vtrhli na nepřipravené Slovensko a obsadili několik měst. V republice sotva 7 měsíců staré nebyla ještě armáda plně vybudována, proto se slovenská vláda ... obrátila na ČOS. 3. června přišel telegram, žádající o pomoc, den potom přinesl denní tisk výzvu předsednictva ČOS k přihláškám dobrovolníků a 5. června byl na cestě první prapor. Tajemník ČOS br. Pelikán zapsal, že účinek výzvy se nedá popsat. Telefonické a telegrafické přihlášky přšely ze všech stran a kancelář **nestačila** dobrovolníky zapisovat.

Obec sokolská se neomezila jenom na výzvu. Odvolala všechny připravované podniky, včetně zájezdů na slet francouzských gymnastů v Nancy a vypsala v dohodě s ministerstvem národní obrany vlastní odvody pro všechny muže, kteří nebyli zařazeni v branné moci republiky, ať pravidelně nebo dobrovolně. Po čtyřech letech války a po 16ti oficiálních odvodech se k sokolským odvodům dostavilo **86 tisíc** bratří, z nichž 35 tisíc bylo určeno k službám na frontě, ostatní k službě v zázemí nebo pomocné službě. Kdo se k odvodům nedostavil bez řádné odmluvy, byl ze Sokola vyloučen. Přineslo to i očistu Sokola od těch, kdo se přihlásili za členy, aby těžili ze sokolské popularity.

V hlavním stanu v Bratislavě byla velká radost, když došla v noci zpráva o znovudobytí Nových Zámků, kam Sokolové vtáhli první – tak dík sokolské pomoci se skončily radostně tři dny a noci plné úzkosti ve štábech. Postup maďarských komunistů byl zastaven. Bratislava byla zachráněna.

Cesta do Turčanského Svatého Martina

President Masaryk měl přátele ve vesničce Bystřičce, blízko Turč. Sv. Martina. Jezdívál k nim už před válkou, ale od té doby, co byl zvolen presidentem, měla presidentova kancelář problém. President republiky musel mít neustále osobní stráž. TGM snášel všechny nepříjemnosti presidentského úřadu trpělivě a bez reptání, ale tu osobní stráž snášel velmi těžce. Snášet ji musel, ale návštěvy Bystřičky považoval za svou dovolenou z úřadu (třebaže i při ní pracoval a měl s sebou některé úředníky) a osobní stráž odmítal. Pro vládu ovšem nemohla být výjimka z povinnosti pečovat o jeho osobní bezpečnost. Po dlouhých úvahách bylo rozhodnuto, svěřit ji nikoliv placeným silám, nýbrž těm, kteří ji ochotně budou dělat **z lásky – sokolům**. Zodpovědnost za bezpečnost presidentovy osoby byla svěřena náčelníku místní župy profesoru Bohumilu Tesařovi, který byl profesorem v Turč. Sv. Martině. Později si president zakoupil domek z výtěžku knihy „Světová revoluce“, tedy **nikoliv** z presidentova platu.

První schůze výboru ČOS 2. února 1919

Schůzi výboru Obce sokolské musely v lednu předcházet schůze župních náčelníků, náčelnic a vzdělavatelů.

Po návratu legionářů se teprve dověděl celý národ o hrdinství našich legií, o slávě, kterou ověnčily české jméno. Mnoho lidí se proto hlásilo do Sokola, poněvadž chtěli být členem spolku, který tak mohutně přispěl k národnímu osvobození. Ale předsednictvu, zejména starostovi Scheinerovi, to činilo starosti. Pozorovali totiž, že mezi nově přihlášenými byli také lidé, kteří měli za sebou nějaké provinění, ať už to byla kolaborace s rakouskými úřady, nebo kořistnictví na černém trhu. Takové živly by byly ohrozily čistotu celého sokolského hnutí, a proto se výbor Obce sokolské usnesl na značném ztížení podmínek pro přijímání nových členů. Především uložil jednotám, aby bedlivě zkoumaly minulost žadatelů a uložily každému členu, přijatému na půlroční zkušební dobu, nejen povinnou docházku do cvičení, ale také povinnou návštěvu přednášek o sokolské myšlence a o poslání Sokola.

